

A Habsburg-ház és a magyar nemzet

Az összefonódások és a konfliktusok számos mának szóló tanulságot, üzenetet hordoznak

BANAI MIKLÓS

Jól tükröződnek a lap hasábjain kibontakozott vitából saját történelmünk oktatásában az elmúlt században uralkodó, egymást váltó nézőpontok, paradigmák hatásai. A XIX. századi nézőpont, amelyet a felvilágosodás eszméi hatottak át, majd a XX. századi nézőpontok, amelyek közül legerőteljesebb és leghosszabb idejű hatással a marxista osztályharcos elméletből következő szemlélet volt uralkodó. Tény, hogy a Habsburg-ház Közép-Európa földrajzilag jól körülhatárolható részén élő népeit, országait évszázadokra fogta össze dinasztikus alapon, perszónalunio formájában. A dinasztia évszázadairól kibontakozott vitához szeretnék néhány észrevétellel hozzájárulni. Négy időszakot érintek: a Habsburg-ház felemelkedését a XIII. században, a török hódoltság kezdete előtti éveket, majd I. Lipót és I. Ferenc József uralkodásának évtizedeit.

A Habsburg-család politikai felemelkedése I. Rudolf német királlyal kezdődött az 1270-es években. A Német-római Birodalom leghatalmasabb választófejedelme ekkor II. Ottokár cseh király volt. A rendek talán éppen ezért nem őt, hanem a viszonylag jelentéktelen, svájci eredetű Habsburg Rudolfot választották német királlyá 1273-ban. Az összetűzős Rudolf és Ottokár között emiatt elkerülhetetlen volt. Ottokárt az északnémet választófejedelmek és a lengyelek segítették katonailag. A magyar nemzet azonban Rudolf mellé állt, hiszen Ottokár Nyugat-Magyarországot is többször megtámadta. A morvamezei csatában 1278-ban a délnémetek támogatta Rudolf IV. (Kun) László seregének köszönhetően Ottokár halálával végződő döntő győzelmet aratott. A Habsburg-dinasztia felemelkedésében a magyar politikai nemzet kato-

szabad elfelednünk, hogy az első magyar felelős kormány teljesen törvényesen lépett hivatalba, a bécsi udvarnak, így később Ferenc Józsefnek sem volt semmilyen jogalapja hazánk megtámadására. Ráadásul a szabadságharc igazolta, az Erdély-llyel unióra lépett magyar állam katonailag egyenértékű a Habsburgok egyéb országaival. Már ez a tény azt követelte volna, hogy a kiegyezés ekkor, 1849-ben megszülessen. Az Orosz Birodalom, nem sokkal korábban felszámolva Lengyelország maradék függetlenségét is, ekkora már Közép-Európa fölé tornyosult, behívása a magyarság leverésére nem tartozik a bocsánatos bűnök közé. Nem kétséges, a kiegyezés utáni 49 év a magyar nemzet legfényesebb évtizedei közé tartozik, de a törvénytelen 19 év a Bach-korszakkal csak Lipót értelmetlen cselekedeteivel állítható párhuzamba. Talán nem túlzok, ha úgy fogalmazok, hogy ennek a 19 évnek az „értelmetlensége” szerepet játszott az 1918-ban bekövetkezett tragédiában.

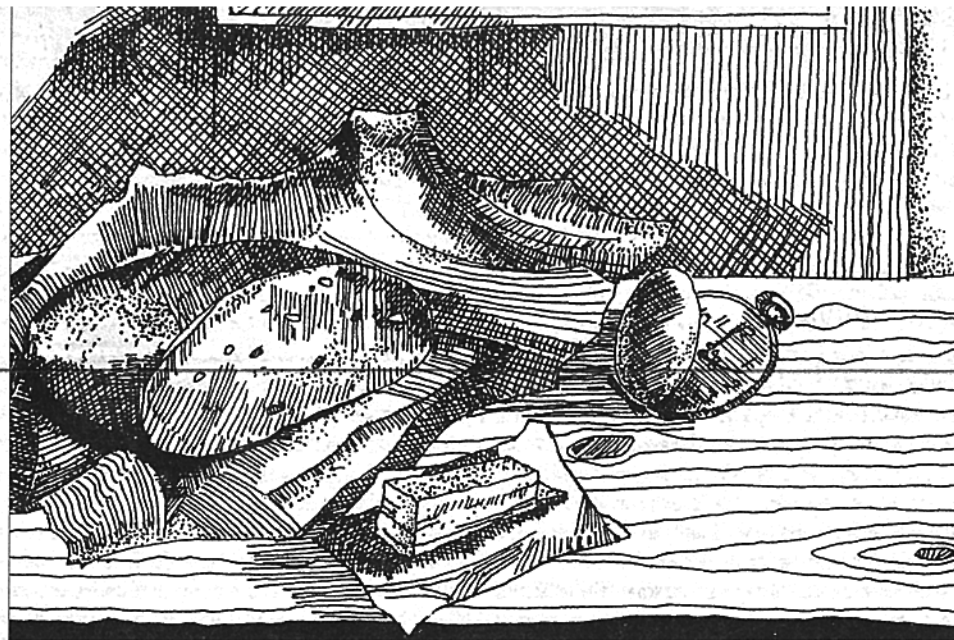
A Habsburg-ház és a magyar nemzet sorsa évszázadokra összefonódott. Az olyan személyiségek, mint például József nádor vagy Habsburg Ottó értették azt a társadalmi szerződést, amire a Szent István-i állam épült, és amely kizárta az önkényt. A király csupán az első számú, választott közjogi méltóság. Lipót, bár tudományszerető ember volt, és több egyetemet is alapított, leghívebb tanácsadóival együtt ezt nem fogta fel. Ferenc Józsefnek is súlyos árat kellett fizetnie, mire ezt megértette. Kettejük uralkodása mély sebeket hagyott nemzetünk kollektív tudatán.

Mindezzel együtt is hordoz a mának szóló tanulságokat, üzeneteket a magyarok és a Habsburgok századokra nyúló kapcsolata. Először is,

Rudolf német királlyal kezdődött az 1270-es években. A Német-római Birodalom leghatalmasabb választófejedelme ekkor II. Ottokár cseh király volt. A rendek talán éppen ezért nem őt, hanem a viszonylag jelentéktelen, svájci eredetű Habsburg Rudolfot választották német királlyá 1273-ban. Az összeütközés Rudolf és Ottokár között emiatt elkerülhetetlen volt. Ottokárt az északnémet választófejedelmek és a lengyelek segítették katonailag. A magyar nemzet azonban Rudolf mellé állt, hiszen Ottokár Nyugat-Magyarországot is többször megtámadta. A morvamezei csatában 1278-ban a délnémetek támogatta Rudolf IV. (Kun) László seregének köszönhetően Ottokár halálával végződő döntő győzelmet aratott. A Habsburg-dinasztia felemelkedésében a magyar politikai nemzet katonai segítségének döntő szerepe volt. Ez a tény később nem merült teljesen feledésbe Habsburg-házi királyaink részéről.

A következő, tanulságokat hordozó időszak a Habsburg királyaink tartós uralkodásának kezdetét közvetlenül megelőző jó évtized, azaz a Dózsa-féle parasztfelkelés és a mohácsi vész. 1514-ben a magyar-horvát állam a Jagelló-ház országaihoz tartozott Közép-Európában, ahol béke honolt. Külpolitikailag az igazi veszélyt ránk és így Közép-Európára is a felemelkedő Oszmán-török Birodalom jelentette, ahol I. Szelim szultán uralkodott. Az akkor még csak a Balkánra és Kis-Ázsiára kiterjedő birodalmát a szintén terjeszkedő perzsák erőteljesen támadták, lekötve ezzel minden haderejét. Látna ezt a kedvező helyzetet Bakócz Tamás esztergomi érsek 1514 tavaszán keresztes hadjáratot hirdetett, emlékezve Hunyadi János török elleni küzdelmeire. Valós esélye volt egy újabb sikeres, Szerbiát felszabadító hosszú hadjáratnak a perzsákkal két tűz közé fogva Szelim birodalmát. Egy ilyen hadjárat a törököt a déli határainktól újra visszanyomta volna a Balkán középsőjéig. Azonban a Pest alatt összegyűlt keresztes had az ország pusztításába kezdett. 1514 nyarán a keresztes felkelők és a reguláris hadak egymással viaskodtak a török helyet.

– Cui prodest? Kinek az érdeke? – kérdezték hajdan a rómaiak. A Dózsa-féle parasztfelkelés egyértelmű nyertese a Török Birodalom volt. 1514. augusztus végén Szelim legyőzte a perzsákat, és a következő évben birodalmát kiterjesztette a Közel-Keletre és Észak-Afrikára, az egész volt Keletrómai-, majd Bizánci Birodalom területére. Egy birodalomba egyesítette a szunni-

ta mohamedánokat, amit a kalifa rang felvételével is megerősített. Ezzel az iszlám zászlaja alatt a Török Birodalom készen állt a keresztény Európa elleni támadásra. Hogy a pusztá szerencsén túl volt-e valami szerepe a bizánci módszereket magába fogadó Isztambulnak/Konstantinápolynak a dolgok ilyen alakulásában, azt talán a török levéltárak tüzetes vizsgálatával lehetne eldönteni. Azonban nálunk túl sokan elégszenek meg az osztályharcos elmélet magyarázatával. Ez utóbbinak köszönhetjük azt is, hogy a magyar közjogi viszonyokat 1517-ben kodifikáló Werbőczy István és hármaskönyve is feketelistára került. 1526 augusztusában Szelim fia, Szulejmán már az örösrája növekedett birodalma teljes haderejével támadhatta hazánkat. Tomori Pálnak még így is reális esélye volt, hogy a felvonulófélben lévő török hadat részenként felmorzsolja. Viszont a haditanácsban elhúzódó vita miatt támadását késve indította, időt hagyva a janicsárság felfejlődésének. Így serege belefutott a török embertömegbe. Az igazi bajt azonban nem ez, hanem a 20 éves II. Lajos szerencsétlen halála okozta, ami hatalmi vákuumot okozott az országban. Sem a Szapolyai-párt, sem a Habsburg-párt nem rendelkezett egyértelmű többséggel a királyválasztáshoz a politikai nemzet soraiban.

I. Lipót 48 évig volt a magyar-horvát trónon, 1657-től 1705-ig. Uralkodása a magyar nemzet

szempontjából súlyos ellentmondásoktól volt terhes. Sem tanácsadói, sem ő nem akarta elfogadni, hogy a magyar közjog kizárja az abszolutizmust, és vallási szempontból is türelmetlen volt. Az 1660-as években a kínálkozó katonai lehetőséget nem ragadta meg, és nem indította el a török kiűzését. Majd az ezt kifogásolókat, akiket a nádor vezetett, összeesküvéssel vádolta meg, és többüket kivégeztette. A török kiűzésének megindulásában sem neki, hanem Sobieski János lengyel királynak volt döntő érdeme Bécs felszabadításával. A megalakuló Szent Liga országainak hadai szabadították fel végül a hódoltsági területeket. Ebben a küzdelemben a nyugati és északi országrészebe szorult régi magyar családok hőiesen kivették részüket, miközben nem elhanyagolható részük a nem is oly rég még üldözött református felekezethez tartozott. Majd az elnéptelenedett hódoltsági területek benépesítésében és közigazgatás, azaz a vármegyerendszer helyreállításában is meghatározó szerepet játszottak. Mindennek ellenére Lipót katonai kormányzóság rangjára degradálta az országot, minden alapot megteremtve a Rákóczi-szabadságharchoz. Tehát az ő uralkodása a török kiűzése ellenére is egyértelműen negatív mérlegű a magyar nemzet szempontjából.

I. Ferenc József 68 évig uralkodott, de törvényesen csak 49 évig, 19 évig törvénytelenül. Nem

A Habsburg-ház és a magyar nemzet sorsa évszázadokra összefonódott. Az olyan személyiségek, mint például József nádor vagy Habsburg Ottó értették azt a társadalmi szerződést, amire a Szent István-i állam épült, és amely kizárta az önkényt. A király csupán az első számú, választott közjogi méltóság. Lipót, bár tudományserető ember volt, és több egyetemet is alapított, leghívebb tanácsadóival együtt ezt nem fogta fel. Ferenc Józsefnek is súlyos árat kellett fizetnie, mire ezt megértette. Kettejük uralkodása mély sebeket hagyott nemzetünk kollektív tudatán.

Mindezzel együtt is hordoz a mának szóló tanulságokat, üzeneteket a magyarok és a Habsburgok századokra nyúló kapcsolata. Először is, a Habsburg-monarchia csak akkor volt sikeres összefogója a közép-európai népeknek, ha a magyarokkal mint szuverén, egyenrangú nemzettel számolt. Tehát a tanulság ebből, hogy Közép-Európa népei akkor és csak akkor lehetnek sikeresek, ha az egyenrangúság, a szuverenitás alapján fognak össze. Közös érdekük hatékony képviselete céljából a lengyel, a német, az osztrák, a magyar, a horvát és a többi közép-európai nemzetnek új kiegyezést kell kötnie az egyenrangúság, a szuverenitás tiszteletben tartása jegyében. A másik tanulság: a jövőnk a döntéseink következménye. Tudnunk kell, kik a szövetségeseink közös érdek alapján, és kik nem azok. S ez ma sincs másképp.

A szerző fizikus

A vitacikket írta: Tóth Péter: „Várjuk a királyt!” (augusztus 9.). Hozzászólta: Csóti György: A magyarok nem várják a királyt! (augusztus 13.); Pap Krisztián: Monarchia, unió és föderáció (augusztus 17.); Zsigray Zoltán: Indulatok a Habsburg-dinasztia körül (augusztus 29.); Kulin Ferenc: Ne essünk át a ló túloldalára (szeptember 2.); Hermann Róbert: A Habsburgok és Magyarország – egy évszázados vita (szeptember 7.); S. Király Béla: Védelem vagy bekebelezés? (szeptember 9.); Békés Márton: Közép-Európa Habsburg-árvái, egyesüljétek! (szeptember 10.); Dr. Petrin László: Habsburgnak született, magyarként élt (szeptember 14.); W.-Nemessuri Zoltán: A Habsburg vitáról trófi szemmel (szeptember 27.); Vona Gábor: Monarchizmus vagy nacionalizmus? (október 3.); Gergely András: Négy száz év az évszázad év (október 9.).